

ТАЙВАНСЬКА ПРОБЛЕМА У 1951-1955 РОКАХ: ПОЛІТИКА США ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

У статті автор розглядає динаміку політики США щодо вирішення тайванського питання та наслідки американської присутності в зоні Тихого океану в 1951-1955 роках. У статті розкрито формування первинної моделі американської участі в розвитку відносин КНР – КР. У роботі акцентується увага на зародженні основних напрямів політичного діалогу США – КР та аналізуються особливості зовнішньополітичного курсу Америки.

Ключові слова: тайванська проблема, збройні сили, японська агресія, мирне врегулювання, ескалація конфлікту, американське втручання, світова спільнота, гарантії безпеки, дипломатичне визнання, міжнародна арена.

В статье автор рассматривает динамику политики США относительно решения тайваньского вопроса и последствия американского присутствия в зоне Тихого океана в 1951-1955 годах. В статье раскрыто формирование первичной модели американского участия в развитии отношений КНР – КР. В работе акцентируется внимание на зарождении основных направлений политического диалога США – КР и анализируются особенности внешнеполитического курса Америки.

Ключевые слова: тайваньская проблема, вооруженные силы, японская агрессия, мирное урегулирование, эскалация конфликта, американское вмешательство, мировое сообщество, гарантии безопасности, дипломатическое признание, международная арена.

In the article the author examines the dynamics of policy of the USA in relation to the decision of the Taiwan question and consequence of the American being in the area of the Pacific ocean in 1951-1955 years. In the article the author describes forming of primary model of the American participating in development of relations of The People's Republic of China (PRC) – The Republic of China (ROC). The main field of research in the work is conception of basic directions of political dialog of USA – ROC and analysis of foreign-policy course of America.

Key words: Taiwan problem, military powers, Japanese aggression, peaceful settlement, escalation of conflict, American interference, world association, guarantees safety, diplomatic recognition, international arena.

Хоча тайванська проблема виникла в розпал «холодної війни», і якоюсь мірою була її породженням, вона не зникла після того, як протистояння двох наддержав відійшло у минуле.

На думку автора, на подальший розвиток тайванської проблеми суттєво вплинула динаміка подій 1951-1955 років. Саме в цей період відбулися такі важливі події, як Корейська війна, Сан-Франциський мирний договір, Договір безпеки, який дозволяв Вашингтону використовувати збройні сили на власний розсуд для ведення воєнних операцій під приводом підтримання

міжнародного миру і безпеки на Далекому Сході, конференція в Женеві, під час якої китайські і американські дипломати вперше провели офіційну зустріч, тайванська криза 1954-1955 рр. та інші події, які значно вплинули на присутність США у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

З моменту виникнення тайванська проблема вийшла за рамки регіонального конфлікту і набула глобального значення. Це було пов'язано із залученням до протистояння Пекіна і Тайбея третьої сторони – Сполучених Штатів Америки. Саме завдяки американській допомозі

Китайській Республіці удалося вижити на Тайвані, а потім перетворитися на процвітаючу державу де-факто, з розвиненою економікою і демократичною політичною системою. І до сьогодні позиція США впливає на розвиток відносин між КНР і Тайванем.

Дослідження політики США стосовно тайванської проблеми є сьогодні актуальним науковим завданням. Це пояснюється не лише гострою практичною необхідністю пошуку шляхів її вирішення, але і теоретичною важливістю розгляду даного аспекту американської зовнішньополітичної поведінки. У свідомості світової громадськості сформувалося уявлення про те, що Тайвань – невід’ємна ланка в процесі «об’єднання Китаю» [1]. Факти історії і специфіка сучасної ситуації свідчать, що тайванське питання – унікальне, і шляхи його вирішення ще належить знайти.

Таким чином, вивчення процесу формування і еволюції політики США відносно тайванської проблеми дозволяє нам прослідкувати історію становлення ефективної моделі американського втручання в регіональний конфлікт, а також оцінити масштаби її деформації в ході подій 1951-1955 років.

Вищезазначена проблематика була об’єктом дослідження як вітчизняних науковців, так і закордонних дослідників. У сучасній українській історіографії з’явилася низка досліджень, що присвячені аналізу тайванської проблеми. Перш за все це праці С.О. Шергіна, О.Г. Івченка, В. Стадниченка, Б.М. Гончара, Є.С. Камінського, С.В. Проня, О.В. Шевчука, С.О. Нікішенка, Л.Ф. Гайдукова та ін. Російська література з тайванської проблеми і політики США відносно Тайваню більш численна, ніж українська. Необхідно назвати роботи В.Н. Баришнікова, Г.І. Арсенєва, Д.Т. Капустіна, С.Н. Гончарова, Є.П. Бажанова, Ю.В. Циганова, А.Г. Яковлева та ін. Найбільш розроблена тайванська проблема в західній історіографії. Американсько-англійські політологи Тайваню та відносинам США – КНР присвячують велику кількість науково-методичної літератури (роботи Дж. Фербенка, Дж. Блюма, Д. Лемптона, З. Бжезинського, Х. Хардінга, Г. Гасса, Д. Мендела, І. Бурума, К. Кросса). На думку автора статті, враховуючи широке коло фактичного матеріалу, проблема цікава і заслуговує на ґрунтовне вивчення.

Виходячи з актуальності теми, метою дослідження є узагальнюючий аналіз подій 1951-1955 рр., пов’язаних із становленням та розвитком тайванської проблеми та розгляд форм втручання США в міжнародні та регіональні відносини на політичному просторі Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Для реалізації мети дослідження автор визначає наступні завдання: проаналізувати події і причини 1951-1955 рр., які призвели до посилення ролі США у АТР; охарактеризувати еволюцію зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів Америки щодо тайванської проблеми;

розглянути процес формування первинної моделі американської участі в протиборстві КР – КНР в 1950-1954 рр.; дослідити фактори, що визначали баланс сил у політичному трикутнику США – КНР – Тайвань.

На думку автора, Корейська війна 1950-1953 рр. не лише показала обмеженість можливостей «стримування» (ця концепція була сформульована в 1948 р. в директиві Ради національної безпеки № 67 і мала на увазі прагнення змусити Радянський Союз обмежити зону свого контролю державних кордонів за станом на 1947 р.) [2], але і продемонструвала відсутність у США чітких уявлень про сферу американської стратегічної відповідальності.

Республіканці, що прийшли до влади в січні 1953 р., відійшли від політики «стримування». Обрання на посаду президента Д. Ейзенхауера спричинило перегляд зовнішньополітичних пріоритетів, багато в чому пов’язаних саме з подіями в Китаї і Кореї. Ревізія старих орієнтирів проходила за трьома напрямками: відмова від абсолютизації значення подій в Європі; посилення уваги до забезпечення безпеки самих Сполучених Штатів; активізація політики в Азії. У 1953 р. Д. Ейзенхауер призначив на посаду голови ОКНШ (Об’єднаний комітет начальників штабів) адмірала Артура Ретфорда. Ставши одним із головних радників президента з військових питань, він протягом тільки 1953 р. тричі рекомендував застосувати в Азії ядерну зброю. У американській еліті визріло розуміння того, що післявоєнний світ перестав залежати тільки від стабільності в Європі. Питання про посилення ролі США слід було, у такому разі, розглядати в масштабах Євразії.

Важливо підкреслити, що геополітичне зрушення, викликане випаданням Китаю із зони впливу США, створило необхідність відновити стійкість регіональної підсистеми в умовах, коли вже було не можна розраховувати на співпрацю з Пекіном і навіть доводилося долати його протидію. Взаємне роздратування між СРСР і США в роки корейської війни переросло у ворожість.

1951 рік в структурному відношенні був для регіону переломним. З нього почався період інтенсивного формування регіональних союзів двостороннього і багатостороннього рівня, свого роду «блокоманія», характерна для 50-х років. На вересень 1951 р. в Сан-Франциско була призначена конференція для підписання мирного договору з Японією. Одночасно США мали намір укласти з Токіо двосторонній договір про основи відносин. Процес нормалізації відносин з Японією був головною ланкою в ланцюзі зусиль, покликаних заповнити «втрата Китаю».

Виходячи з того, що партнерство з Токіо для Вашингтону було надзвичайно важливим, мирний договір з Японією в кінці 40-х років не мислився американськими політиками у відриві від інших домовленостей, покликаних утворити

правову базу для американської присутності в Східній Азії. Безпека Японії була дуже важлива для позицій США в зоні Тихого океану.

Але врегулювання з Японією було неможливе без взаєморозуміння з некомуністичними державами, які постраждали від японської агресії і що побоювалися відновлення її потужності в майбутньому. Тому, розробляючи проекти партнерства з Токіо, США готувалися і до укладення антияпонських договорів з Австралією, Новою Зеландією і Філіппінами.

Головний з них, Договір безпеки між Австралією, Новою Зеландією і США (АНЗЮС), був підписаний 1 вересня 1951 р. в Сан-Франциско. Учасники договору визнавали, що «озброєний напад на одну із сторін в зоні Тихого океану являв би небезпеку для його власного миру і безпеки» [3]. Хоча в тексті не було прямої вказівки на Японію як потенційне джерело загрози, з погляду Австралії і Нової Зеландії, він гарантував їм захист саме проти неї – така була ціна згоди цих країн підтримати США в питанні мирного врегулювання з Токіо.

З 52 країн, що брали участь в Сан-Франциській конференції 4-8 вересня 1951 р., договір не підписали СРСР, Польща і Чехословаччина. Ні КНР, ні Тайвань на конференцію запрошені не були, оскільки всі країни-учасниці підтримували стосунки з різними китайськими режимами, і появу представників тільки одного «з Китаїв» могло викликати небажані розбіжності.

Зазначимо, що мирне врегулювання з Токіо усунуло перешкоду для укладання американо-японського договору про гарантію безпеки, який був підписаний на наступний день після мирного договору. Він передбачав надання Японією Сполученим Штатам право захищати її. За адміністративною угодою США, що додавалася до договору, отримали право розміщувати озброєні сили в Японії і навколо неї, якщо це було необхідно для забезпечення миру і безпеки на Далекому Сході.

Автор статті погоджується з думкою науковця, який дослідив це питання Ральфа Клофа, він вважає: «...Договори безпеки з Філіппінами, а також Австралією і Новою Зеландією були направлені на забезпечення американської допомоги на випадок відновлення японської агресії. Отже, ці договори не можна вважати за результат Корейської війни, та і в цілому система договорів у той момент ніяк не вважалася бар'єром проти комунізму» [4].

Важливо зазначити, що за правління Г. Трумена «тихоокеанський оборонний периметр» пролягав через Філіппіни, Японію, о-ва Рюкю і Алеути. Після початку війни в Кореї ця зона, як виявляється з документів, була уточнена, і до неї додалися Австралія і Нова Зеландія. З приходом нової адміністрації в американських трактуваннях з'явився важливий новий момент. У січні 1953 р. Рада національної безпеки констатувала:

«Сполучені Штати перейняли на себе зобов'язання вважати, що напад на Японію, Філіппіни, Австралію і Нову Зеландію буде нападом і на США» [5].

«Оборонний периметр» США продовжував розширюватися. У серпні 1954 р. в «Огляді політики США на Далекому Сході» для РНБ вперше було сказано, що його лінія проходить через Тайвань.

Завершальним кроком у побудові американської політикою мережі регіональних альянсів у 50-х роках, було підписання 2 грудня 1954 р. Договору про взаємну оборону з Тайванем. Це був договір того ж рівня, що і між США і Південною Кореєю або Філіппінами. Важливо, що згідно зі ст. 7 договору, зобов'язання США розповсюджуватимуться на власне Тайвань і Пескадорські острова. У цьому реалізовувалася прийнята в 1953 р. установка США не розширювати сферу своєї відповідальності в зоні потенційного конфлікту КНР з Тайванем.

Отже, система відносин, що складається в регіоні, давала Сполученим Штатам організаційно-політичні переваги, але не формувала «щільного» стабілізуючого середовища. Чан Кайши, що відчував свою уразливість на Тайвані, проявляв в 50-х роках активність, намагаючись добитися створення трьохсторонніх блоків з Японією, Південною Кореєю і іншими країнами. Ці спроби не принесли результатів.

Результат перемир'я в Кореї 27 липня 1953 р. дозволив лідерам КНР знову звернутися до «відкладеної» на час війни тайванської проблеми. В порівнянні з початком 1950 р., коли шанси Пекіна на успішне проведення військової операції щодо острова оцінювалися виключно високо, ситуація 1953 року вимагала від КНР пошуку нових підходів, з урахуванням чинника американського втручання. Пекін не міг тепер приступати до операції по «звільненню» Тайваню без дипломатичної підготовки – треба було, принаймні, представити свої дії як вимушену реакцію на жорсткий імперіалістичний курс США. Вигідна з цієї точки зору ситуація виникла літом 1954 р., коли стало ясно, що найближчими місяцями Сполучені Штати мають намір зайнятися зміцненням своїх позицій на Далекому Сході і в Південно-Східній Азії. 23 липня 1954 р. в офіційній газеті ЦК КПК «Женьмін'я жібао» була опублікована редакційна стаття під назвою «Обов'язково потрібно звільнити Тайвань» [6].

Різка загострення ситуації в Тайванській протоці в січні 1955 р. мало широкий резонанс. Вперше тайванська проблема була усвідомлена як проблема всієї світової спільноти. На думку автора, протиборство КР – КНР у будь-який момент, в разі активного втручання США або Радянського Союзу, могло привести до нової великомасштабної війни. 5 лютого СРСР виступив з ініціативою скликати конференцію за участю всіх зацікавлених сторін, зокрема КНР і США. Пекін цю пропозицію не підтримав,

пославшись на те, що тайванська проблема, як внутрішня справа КНР, не може обговорюватися на міжнародному форумі. Таким чином, участь світової спільноти у вирішенні тайванської суперечки виявилася заблокованою.

Взявши участь в обороні «прибережних островів», Сполучені Штати вперше по-справжньому втрутилися в протиборство КР – КНР, і американські лідери змогли своїми очима переконатися, який значний конфліктний потенціал несе в собі тайванська проблема. На одному із засідань РНБ у лютому 1955 р., коли мова зайшла про «прибережні острови», Ейзенхауер заявив, що «краще б вони потонули». Після захоплення дрібних островів, природно було чекати атаки НВАК на Цзіньмень і Матцу. В березні 1955 р. на засіданні РНБ було прийнято рішення попередити Пекін про можливість застосування до нього ядерної зброї в разі продовження агресивних дій. Ця загроза була озвучена Даллесом і Ейзенхауером 15 і 16 березня.

До середини березня 1955 р. напруженість досягла максимального рівня. Керівники КНР явно сприйняли сигнал серйозно. Майже через місяць, 13 квітня 1955 р., на засіданні Постійного Комітету ВЗНП (Всекитайські збори народних представників), Чжоу Еньлай заявив про «бажання китайського народу звільнити Тайвань мирними засобами», що, по суті, означало відбій «військової тривоги».

Таким чином, Сполучені Штати в 1954-1955 рр. вперше були вимушені втрутитися в хід військового протистояння КНР – КР. Криза показала, що при конфронтаційному розвитку подій первинного значення набуває проблема «прибережних островів», і що можливість маніпулювання поведінкою Чан Кайши з Вашингтона має свої межі. Ясно виявилася нездатність світової спільноти яким-небудь чином вплинути на вирішення тайванської проблеми, навіть у разі, коли розвиток подій у Тайванській протоці вів до виникнення прямої загрози глобальній безпеці. Опинившись під загрозою атомної війни, США і КНР були вимушені весною 1955 р. піти на переговори, що також стало одним із важливих підсумків кризи.

Слід зауважити, що в ході китайсько-американських переговорів у Женеві завданням китайської сторони було добитися дипломатичного визнання КНР Сполученими Штатами. Взаєм Пекін був готовий декларувати відмову від застосування сили в Тайванській протоці. По суті справи це могло означати згоду на формулу розділених держав. Але США не були готові визнати КНР, їх цікавили приватні питання головним чином звільнення американських льотчиків, що знаходилися в китайському полоні.

Ще в січні 1955 р. конгрес ухвалив резолюцію, що дозволяла президентові застосувати силу при необхідності захисту Тайваню і «зв'язані з ним позиції і території». Правда, питання про те, що розумілося під останніми залишалося відкритим.

Строго кажучи, резолюція «покривала тільки сам Тайвань і Песькадорські о-ва» [7]. У відношенні ж о-вів Кемой і Мацу малося на увазі, що їх слід було захищати лише в тому випадку, якщо були вагомі підстави вважати, що напад на них є фазою підготовки до атаки безпосередньо на Тайвань.

Отже, ми можемо зробити висновок, що як особливий політичний феномен тайванська проблема набула всіх своїх характерних рис в результаті втручання США в хід протистояння між двома китайськими режимами – КР і КНР, що відбулося літом 1950 р. Зафіксувавши факт американського втручання як переломний для процесу формування даної проблеми, звернемося до розгляду її еволюції. На думку автора, дуже важливим є аналіз характеру американської участі в спорі навколо Тайваню. Впродовж періоду «холодної війни» (як, втім, і після її закінчення) залучення США залишалося головним чинником, що перешкоджало вирішенню фундаментальних протиріч між безпосередніми учасниками тайванського протиборства. Політика, що проводиться Сполученими Штатами, незалежно від її конкретного змісту, весь час робила стримуючий вплив на КНР, вела до зміцнення позицій гомінданівського режиму на Тайвані, не давала загинути Руху за незалежність Тайваню. З часом мінялися лише форми і ступінь участі США.

Таким чином, розглянувши політику США щодо американської присутності в зоні Тихого океану та втручання у вирішення тайванського питання, автор статті вважає за необхідне зробити такий висновок: у період із середини 1950-го до кінця 1954 року (з початку відкритого американського втручання, проголошеного в заяві Г. Трумена 27 липня 1950 р., до укладення Договору про взаємну оборону (ДВО) між США і КР 2 грудня 1954 р.) відбулася еволюція політики США щодо тайванської проблеми. Змістом подій, що відбуваються в цей період, було формування первинної моделі американської участі в протиборстві КР – КНР, зародження основних напрямів союзницьких відносин США – КР, офіційне оформлення цих стосунків.

Також слід наголосити, що модель стабілізації, розроблена Вашингтоном у 1950-1954 р., інтенсивно функціонувала в ході декількох «тайванських криз» (1954-1955, 1958, 1962 рр.), доповнювалася новими рисами, провокувала масштабну трансформацію тайванського суспільства, поки не застаріла в результаті ряду змін на міжнародній арені, які відбулися впродовж 1960-х рр. Погіршення радянсько-китайських відносин, війна у В'єтнамі, зростання політичного впливу країн «третього світу» вимагали від США внесення серйозних коректив до тайванської політики. Таким чином, проведення комплексного дослідження цієї політики США сьогодні обумовлено тим фактом, що тільки таким чином подолати різницю між підходами, які застосовуються у вітчизняній і зарубіжній історіографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитриев В. Чужие берега // Новое время. – 2000. – № 16. – С. 30.
2. Burham J. Containment or Liberation. An Inquiry in the Aimes of the United States Foreign Policy. – New York: Free Press, 1953. – P. 114.
3. Documents on American Foreign Relations. Vol. XIII. January 1 – December 31, 1951 / Ed by R. Dennett, K. Durant. – Princeton: Princeton University Press, 1953. – P. 264.
4. Clough R.N. East Asia and U.S. Securiti. – Washington: Brookings Institution, 1975. – P.10.
5. Reexemintion uf the US Programs for National Security // NSC Documents. NSC 141. – 1953. – January 19. – P. 47.
6. Див.: Усов В.Н. Тайваньський кризис 1958 г. // Проблемы Дальнего Востока. – 1993. – 6. – С. 121-121.
7. Eliades G. Once More Into the Breach: Eisenhower, Dulles and Public Opinion During the Offshore Islands Crisis of 1958 // The Journal of American-East Asian Relations. – 1993. – Vol. 2. – P. 349.

Рецензенти: д.і.н. проф., С.В. Пронь;
к.політ.н., доц. О.В. Шевчук.

© Мельніченко Валерія Валеріївна, 2009

Надійшла до редколегії 29.04.2009 р.